

ارسباران؛ نگین سبزی در صدف حفاظت

گشت و گذار در ارتفاعات و دامنه ها، برخورد هوای خنک و مطبوع و مشاهده ی کوه های پوشیده از جنگل، مراتع و علفزارهای وسیع و سرسبز که انگار دست هیچ بشری به آن ها نرسیده است، دست هر انسان خوش ذوقی را به سوی ستایش خداوند بر می افرازد.

اینجا که آسمانش نیلگون، ابرهایش سپید و سبک و علفزارهایش سرسبز و باران زده است، ((ارسباران)) است.

منطقه حفاظت شده ارسباران، در شمال استان آذربایجان شرقی، در ۵۰ کیلومتری شمال شهرستان اهر و در بخش غربی شهرستان کلیبر واقع شده است. جز قسمتهایی در شمال، بقیه ارسباران کاملاً کوهستانی است.

منطقه حفاظت شده ارسباران در حوزه فرمانداری شهرستان کلیبر واقع است و به دلیل ویژگی های خاص پوشش گیاهی و حیات وحش جایگاه خاصی در کشور و جهان دارد. یکی از شبکه های بین المللی ذخیره گاه های بیوسفر منحصر به فرد است که از طرف سازمان جهانی یونسکو در ژانویه ۱۹۷۷ میلادی انتخاب شد و به ثبت رسید.

این منطقه زیبا به دلیل واقع بودن در تلاقی چندین ناحیه جغرافیایی گیاهی از حیث تنوع گونه ها بسیار غنی است.

((ارسباران)) زمانی زیر سم ستوران قاجار بود.

((قاطرچیان)) از دربار ولیعهد قاجار که در تبریز اقامت داشت به ارسباران می آمدند و چوب و ذغال دربار را تامین می کردند.

همچنین به دلیل زیبایی های خاص ارسباران و تجمع پرندگان و پستانداران بزرگ، از نظر شکار نیز اهمیت خاصی داشت و حتی خوانین، در طول تاریخ به آن توجه خاص می کردند.

در اواخر دهه ۴۰، پس از تشکیل کانون شکار، این منطقه مورد توجه مسئولان قرار گرفت و شورای عالی شکاربانی و نظارت بر صید، طبق مصوبه ۳۴ سال ۱۳۵۰، محدوده ای را به عنوان منطقه ممنوعه ارسباران اعلام کرد و به موجب مصوبه شماره ۳۴ سال ۱۳۵۲، این منطقه، به منطقه حفاظت شده ارسباران تغییر نام دارد.

نام گذشته ارسباران، ((قره داغ)) یا ((قراچه داغ)) بود.

ارسباران در حصار سه رودخانه زیبای ((ارس)) از شمال، رودخانه کلیبر از شرق و رودخانه ((ایلگنه چای)) از غرب قرار دارد و کاملاً در حوزه آبریز خزر است و ارسباران محدودیتی از نظر منابع آب ندارد.

ارسباران جنگل های انبوه دارد ولی مجموعه گیاهی آن مورد دستبرد انسان قرار گرفته است و سیر تخریبی در اکو سیستم گیاهی و جانوری آن مشهود است.

از نظر مرتع، در ارسباران سه نوع مرتع قشلاقی، مرتع میان بند و مرتع بیلاقی وجود دارد که مجموعه گرانبهایی از نظر ژنتیک جانوری است و بدون شک، ارسباران زیستگاهی منحصر به فرد در بین مناطق شمال غربی کشور است که می توان مجموعه ای از پرندگان و پستانداران را در محدوده ای نه چندان وسیع دید. از آن جمله ((سیاه خروس)) را می توان

نام برد که از مهم ترین گونه های پرندگان وحشی منطقه است و منحصرأ در این ناحیه از کشور زندگی می کند و براساس مصوبه شماره ۳۲ سال ۱۳۵۰ شورای عالی شکاربانی و نظارت بر صید حیوان، این پرنده حمایت شده است.

قرقاول و دراج، سپهره دُمگاه سفید، کبک دری و چیل، قمری، فاخته، سارجی چاق، بلدرچین، کوکر، توکا، چلچله، پیت، سسک و بسیاری پرندگان دیگر از جمله پرندگان این منطقه است.

((مارال)) یا مرال و شوکا گونه ای متعلق به خانواده گوزن هاست که در دهه های قبل به تعداد زیاد در منطقه بود ولی به دلیل تخریب شدید زیستگاهی، نسل مارال در منطقه منقرض شد و جمعیت شوکا نیز به شدت کاهش یافت. عده ای نسل آن را منقرض می دانند. برای تجدید حیات جنگل، شش رأس مرال از زیستگاه های شمالی کشور به این منطقه آوردند و در آینالو که در منطقه محصوره تحت حمایت رها کردند.

از گوشتخواران، گونه های پلنگ و گرگ در کلیه زیستگاه های متعلق به کل و بز یافت می شود.

سیاه گوش گونه ای کمیاب است که در مناطق صخره ای و نیز در جنگل های کم پشت منطقه زندگی می کنند. روباه، شغال، سمور، راسو، گورکن، تشی و گراز و خارپشت از جمله گونه های پستانداران هستند که به صورت بومی در منطقه وجود دارد و رودخانه های مهم پر آب در منطقه ارسباران سبب شده است محیط زیست غنی و مناسبی برای زندگی انواع ماهیان فراهم شود. علاوه بر گونه های بومی، انواع ماهیان خزری مانند کلمه، سیم، ماش، سوف، اسبله، کپور ماهی معمولی، کولی، سگ ماهی جویباری، سفید ماهی، زردپر، ماهی علفخوار، سس، سیاه و لای نیز در آن وجود دارد.

دامداری در منطقه ی حفاظت شده ارسباران، عمده ترین فعالیت ها به شمار می رود و بیشترین درآمد خانواده ها از این راه است. زنبورداری نیز در ارسباران قدمت زیادی دارد.

به استثنای سکونتگاه های انسانی و اراضی حاشیه ای این منطقه که اکثراً تخریب شده است، بقیه اراضی منطقه حفاظت شده ارسباران، زیستگاه های طبیعی انواع گونه های گیاهی و جانوری است. از جمله این زیستگاه ها، زیستگاه معروف ((آنزا))، زیستگاه ((کلن))، ((پیر دره سی))، ((قاروفلار))، ((جنگ داغ)) و زیستگاه وایقان است.

برای حفاظت منطقه، هشت پاسگاه وجود دارد که دو تا از پاسگاه ها ساختمان استیجاری دارند و بقیه ملکی هستند.

نتیجه اینکه اداره کل حفاظت محیط زیست آذربایجان شرقی، فعالیت های گسترده ای در منطقه شروع کرده است. دامدارانی که در این منطقه سکونت دارند، محکوم به فنا نیستند، بلکه باید یاد بگیرند چگونه در این مناطق درست زندگی کنند.

همچنین سوخت مورد نیاز دامداران باید تامین شود تا آنان برای تأمین سوخت خود در سرمای سخت زمستان به جنگل ها هجوم نیاورند.

((ارسباران)) در زمینه های فراوانی برای مطالعه علمی مهیاست و اینجا مأمّن اختصاصی برخی از گونه های کمیاب و نادر گیاهی و جانوری است.

با توجه به اینکه استان آذربایجان شرقی یکی از قطب های مهم دانشگاهی کشور است و تعداد زیادی دانشگاه و دیگر مراکز آموزشی و علمی در آن فعالیت می کنند، جا دارد در منطقه ارسباران نیز دانشکده گیاه شناسی و جانورشناسی

تأسیس شود و دانشجویان از نزدیک به طور علمی مطالعات و تحقیقات خود را روی جانوران این منطقه منحصر به فرد انجام دهند. فراموش نکنیم که اگر خودمان آنچه را که داریم بشناسیم و پاسداری کنیم، هرگز نیازی به یاری و دستگیری بیگانگان نخواهیم داشت. خداوند به سرزمین ما نعمت های بیکران بخشیده است که تنها با اندکی تفکر، برنامه ریزی و حرکت، می توانیم تا دنیا باقی است، ایرانی آبادتر، سربلند و بی نیاز بسازیم.

افروز صادقی